

Tereddut -3/ dowamy

Category: Edebi makalalar, Kitapcy, Oýlanmalar, Sözler
написано kitapcy | 24 января, 2025
Tereddut -3/ dowamy TEREDDUT

Allahyň özi we aýratynlyklary nämedir?

Allah ýaradan zatlaryndan, olaryň hakykysyndan we meňzeşlerinden düýpgöter başgadır. Şeýle hem ynsan şu çäkli älemde mydam çäkli düşüner, çäkli görer, çäkli eşider.

Hawa, ynsanyň bu älemde görýän zatlary millionda bäs göterimdir. Eşidýänleri hem şonça. Meselem, ol bir sekundta 40 gezek tolkuny bolan sesi eşitmeýär. Müňden ýokary tolkunlary hem eşitmeýär. Netijede ynsanyň eşitmek ukyby çäklidir. Ol çäk hem millionyň örän kiçi göterimine deňdir. Onuň görüş we eşidiş meýdany hem örän dardyr. Bu derejede çäkli gören, eşiden, bilen ynsanyň «Allah babatda görünmeýär? Ol nähili?» diýmesi – Allah gorasyn! – Ony san we hil taýdan göz öňüne getirip, Ol barada pikir öwürmesi, sypaýyçylykly aýdanyňda hetdini bilmezligidir. Sen nämesiň we nämäni bilyäň Allahy biler ýaly! Allah san we hil görnüşinden daşdadır we seniň dar ölçegleriň bilen ölçenilmejek derejede beýikdir. Sen ýagtylygyň tizligi bilen trillion ýyl ötelere gitseň we trillion ýyllyk öteleri görseň, soňra gören bu älemleriň bir ýere jemlešeň, bularam Onuň barlygyna deňände mikroskopik bir zadam bolup bilmez. Biz entek Antraktida materigini bilmeýärkäk, bütin kewn-ü mekanlary öwrüp-çöwren Allahyň – Allah gorasyn! – «nähili» we «näcedigi» hakynda nireden bilgilerimiz boljak! Allah Allah bolandygy üçin, Ol «nähili» we «näçe» diýerden mukaddesdir we uzakdyr. Ol biziň her dürli hyýala getirmelerimiziň ötesinde, öteleriňem ötesindedir...

Kelamçy (ygtykat alymy): «Aklyňa her ne gelse-de, Allah ondan başgadır» diýer. Tasawwufçy: «Aklyňa her ne gelse ol, onuň werasynyň werasynyň werasyndadır. Sen mydam, seni örten perdeler bilen misli bir agzy ýapyk çüýşäniň aşagynda ýalysyň...»

Deskartes: «Ynsan hemme tarapdan çäklidir. Çäkli bolan biri, çäksize düşünmez» diýýär. Allah bolsa, barlygy çäksizdir, soňsuzdyr. Bu esasda çäkli düşünýän ynsan ogly Ony gurşap bilmez.

Nemes ýazyjysy Geote: «Seni müň bir isim bilen aňyarlar eý, Mewjud-u Meçhul! Seni müň däl müňlerce isim bilen aňsam ýenede seni sena eden saýylmaryn. Çünkü sen her dürli wasp etmelerden daşdasyň» sözi bilen bize bu mewjud-u meçhuly düşündirýär.

Pelsepeçiler Allaha bar bolan, emma aň ýetirip bolmaýan barlyk hökmünde düşünýärler. Allah ynsanyň düşünip biljegi, bilip biljegi zatlardan däldir. Göz Ony görmez, gulak Ony eşitmez. Beýle bolsa sen ol barada diňe nebileriň tälimebine uýup ynanmalysyň!..

Allah nähili biliner, ol wüjudyň (barlygyň), ylmyň ilkinji başlangyjy, ilkinji esasydyr, sebäbidir. Barlygymyz Onuň barlygynyň nurunyň kölegesi, ylmymyz Onuň gurşap alan ylahi ylmynyň bir ýagtysydyr.

Hawa, belli bir derejede Allahy bilmegiň we irfan sahyby bolmagyň, ýagny Ony tanamagyň bir ýoly bardyr. Bu ýol zatlary bilmek ýolundan bütünleý başgadyr. Ýalňış ýol bilen Ony tanamaga ýüzlenenler, nebisleriniň hamhyýalyny ýatyrmadık, syzmagyň, aň ýetirmegiň nämediginden habarsyz betbagtlardyr. «Allahy gözledim-de tapmadym» diýen samramalary bilen azaşmalaryny ylym we pelsepe adyndan daşyna çykararlar.

Allah şeýle bir Allahdyr, gerek bolsa içki dünýämizde we gerek bolsa daşky dünýämizde ol kalp we ruhemyza barlygyny duýdurar we barlygynyň hökman zerurdygyny görkezer we ruhumyzyň çuňluklarynda özünü bize tanadar. Ine, ähli ylymlarymyzyň köki bolan bu wyždany duýgy, bizdäki çäkli ylymlaryň düşünjeleriň, akyllaryň, pikirleriň hemmesinden has kuwwatlydyr. Şonuň üçin biz köp gezek barlygymyzdan we iç syzylarymyzdan bihabar bolup hata edýaris, ýolumyzy ýitirýaris.

Älem muny ýatladyr durýan müň dil we müň tardyr. Kuran belagatly – çeper lisany bilen iň beýik ýatladyjydyr – jarçydyr. Pygamber Serwerimiz bolsa iň kämil bir teblygçydyr – habar berýän çapardyr.

«Sygmaryn diýdi hak, ýere, asmana,
Hazynadygy bilindi, bu köňül magdanynda»
Hezreti Hakky.

Allahy taryplamak, suratlandyrmak, bilmek mümkünmi?

Allah hakynda biz özümize öwredileninden başgasyny bilmeýärис. Akyl bu meýdanda hiç zady aýdyp bilmez. Bu meselede akylyň edip biljegi wahyýyň ýolgörkezjiliginı kabul etmekden ybaratdyr. Muny şeýle bir mysal bilen düşüniler ýaly edeliň. Meselem, biz bir öýde otyrys. Birdenem gapyň kakylýanyny eşidýärис. Hawa hakykatdanam gapy kakylýardы. Aramyzdan birnäçeleri gapyň kakylýandygyny bilen batlaryna, her dürli oýlanmalaryny aýtmaga başladylar: «Gapyny kakýan pylany kesdir, belki başga biridir, beýle bir zatdyr...» Biz muňa hyýalyňa getirmek diýýärис. Başga bir topar bolsa, beýle meselede akyl hyýal etse-de ony suratlandyrmadan ejizdir. Aklyň paýyna düşýän zat, gapyň kakylmasы bilen onuň aňyrsynda biriniň bardygyny tassyk etmek, emma onuň kimdigini bilmegi gapyny kakmak bilen özünü tanatmak isleýän zada goýmakdyr. Biz muňa pikir öwýrmek, akyl etirmek, düşünmek diýýärис.

Bu mysaly meselämize şeýle gelişdirip bileris. Biz Allahy (j.j.) ýaradan eserlerinden ismlerine, ismlerinden sypatlaryna, sypatlaryndan hem eserleri bilen tejelli edip özünü tanadan Gudraty Güýçlä (Tejelli Zat) geçip tanamaga çalyşýarys. Ýagny eserlerindäki tejellisinden ismleri bilen bolan tejellisine geçip älemdə aýlanarys, sypatlarynyň tejelli gözyetimine ýeteris, gaýypdan aýana gösterleris we göz ýetirme joşgunymyz artdygyça, Tejelli-i Zat üçin serden geçip, beýhuş halda çyrpynar durarys. Käte jemal we şöwket şemaly ösüp giňärис hem göwün açarys. Käte-de jelaly, ýagny, Oňa bolan söýgümüz, Ondan bolan gorkymyz sebäpli titräp tolgunarys.

Görüşiňiz ýaly, Zat-y Bary hakynda biziň «magrufymyz» we «maglumymyz» çäginde hiç bir zat diýip bilmeýärис. Onuň bilinmegini, özüne mahsus dili we şiwesi bolan şahadat we gaýyp äleminiň birleşme nokady bolan wyždana goýýarys. Allah isimleri bilen mälim, sypatlary bilen muhat – gurşalan, zaty

bilen hem bardyr. Hezreti Ebu Bekir Syddyhyň sözleri bilen aýtsak: «0ňa göz ýetirerden göz ýetirmek ejiz». Ýa-da iň beýik Tarypcysy Hezret Muhammede (s.a.w.) degişli edilen sözdäki ykrar bilen aýtsak «Seni hakyňa laýyklykda doly bilmedik, eý Magruf» ölçeginde bir magruf we mälimdir.

Kurany Kerimiň Onuň hereketlerine we işlerine degişli berýän taryplarynda bolsa, Ony hereket we sypatlary bilen bir Mabud-u Mutlak görnüşde tanalar, kemal sypatlary bilen tanalyp kalby hem beýgeler, jemalynda kemalyny göreris.

Beýle bolsa äht we peýmanymyzy ýene bir gezek täzeläp şeýle diýýärис: «Eý, Mabud-u Mutlak! Seni hakyňa laýyk doly tanap bilmedigimiz anyk belli, emma bize boýun damarlarymyzdan has ýakyn bolan we normo älemdäki bu ýakynlygyň içinde bütün älemleri kitap sahypalary ýaly açyp ýapmakdaky azamatyň, siňegiň gözi bilen Gün sistemasynyň arasynda emele getiren şygyr ýaly sazlaşygy ruhumyza nurly ýaly kabul edip, müňlerçe, yüz müňlerçe menzilde saňa degişli eserler bilen zatyň tanaýarys, tejellileriň bilen bütewileşýärис we kanagata ýetýärис».

**Käbir adamlar «Biz näme üçin Allahy görmeýärис?» diýýärler.
Muňa nähili jogap berilmelidir?**

Görmek, tutşlygyna ihata (düşünmek, gurşamak) meselesidir. Meselem, ynsanyň bedeninde mikroplar bar, hatda bir dişiň düýbünden birnäçe million bakteriýany tapsa bolýar. Olar öz mümkünçiliklerine, başaryşlaryna görä ynsanyň dişini köwmäge, ýukaltmaga, owratmaga çalysýarlar. Şonda-da, ynsan ne bularyň sesini eşider, ne-de bularyň barlygyndan habary bardyr. Olar hem ynsany doly görmezler we hiç haçan tutuşlygyna düşünip bilmezler. Esasan, ynsany görüp tutuşlygyna düşünmekleri üçin, mundan başga-da doly garaşsyz bolmaklary we şol bir wagtyň özünde teleskop ýaly göze eýe bolmalary gerekdir. Diýmek, tutuşlygyna düşünip bilmeýändikleri görmeklerine päsgel berýär. Olar bolsa şol wagt nämäň garşysynda bolsalar şony görýärler...

Mikro älemden alan bu mysalymyza meňzeş bir mysaly makro

älemden hem alalyň. Mysal üçin, özümizi uly bir teleskobyň başynda oturan ýaly göz öňüne getireliň. Ol teleskobam ýagtylyk ýyly bilen dört milliard ýyl aňyrsyny görkezýär diýeliň. Sonda-da bütin älem hakyndaky bilyänlerimiz «deňizden bir damjadyr». Belki, diňe teleskopymyzda görünýän meýdan hakynda bulam-bujar, çaklamalara meňzeş maglumatlary alyp bileris. Bu çaklamalarymyz bizde ýene, täze çaklamalary döreder we başga maglumatlary ele salmaga çalşarys. Biz bu ýerde älemiň dolandyrylyşyny, umumy şekilini, many mazmunyny we aýratynlygyny görmeris, oňa göz ýetiribem bilmeris. Çünkü mikro älemde bolşy ýaly makro älemde-de doly gurşamaga, düşünmäge eýe däldiris.

Görüşümüz ýaly, elimizdäki mikroskobyň ýa-da rentgen şöhleleriniň mikro barlyklary doly öwrenmegimize doly ýeterlik bolmaýsy ýaly, makro älemde-de teleskop arkaly ähli zady doly öwrenip bilmeýäris. Indi bolsa, Allah hakynda oýlanalyň. Pygamber Serwerimiz (s.a.w.) buýurýar: «Allahyň kürsüsine deňesek ähli kewn-ü mekanlar, (ýagny ýagtylygyň tizliginde trilýon gezek trilýon çuňluklara ýetýän kewn-ü mekanlar) çole oklanan halka ýalydyr. Onuň arşy bilen deňesdireniňde kürsi, çole atylan halka ýalydyr». Hil we san ölçegleriniň içinde arş we kürsi deňesdiremizdäki tapawut nähili gudrat, uly azamat! Allahutagala we Tekaddes Hezretleri emr we eradasyny bu arş we kürsden dolandyryar we hökümini ol ýerden berýär...

Indi älemler bilen deňesdireniňde mikroskopik bir ululykda bolan siziň bütin kewn-ü mekanlary aňlap biljegiňizi tassyklamaňyz, nähili boş gürrüň bolsa, şonuň ýaly bütin mekanlar Onuň bilen deňesdireniňde mikroskopik hala geler we Arşy Agzamy aňlamak üçin sarp eden gaýratyňyz hem şol derejede boş pişedir. Arşy Agzam diňe Allahyň buýruk berýän we älemi dolandyryan ýeridir. Beýle bolsa, Allah nädip gurşalyp, doly düşünülip bilner?..

Şol sebäpli Kurany Kerimde «Ony gözler tutslugyna gurşap görüp bilmez. Ol (Onuň ylmy) bolsa ähli gözleri tutuşlygyna gurşar» buýrýar. (Engam, 103).

Hawa ol basar we basyratlar – gözler we nazarlar Oňa göz ýetirip, tutuşlygyna düşünip, görüp bilmezler. Görmek üçin

tutuşlygyna gurşamak gerekdir. Ol bütün gözleri we nazarlary gurşaýar, düşünýär, gözler bolsa Ony tutuşlygyna gurşap görüp bilmez. Meseläniň has düşnükli bolmagy üçin, Onuň bu jahetden bilinmeli şertdir.

Başga bir tarapdan, nur Allahyň (j.j.) hyjaby – perdesidir. Biz şol nury tutuşlygyna gurşap görüp bilmeýäriz. Serwerimiz (s.a.w.) magraçdan gelende sahabasy sorady: «Rabbyň gördüňmi?». Bir gezekde şeýle buýurdy: (Ebu Zerriň gürrün bermegine görä) «Ol bir Nur, nädip Ony görüp bilerin». Başga bir ýerde buýurýar: «Men bir nur gördüm». Aslynda, nur mahlukdyr. Allah Münewweru-n Nurdur. Nura şekil beren, biçim beren, görnüşini döreden Allahdyr (j.j.). Nur Allah däldir. Onuň mahlugydyr. Başga bir hadysda şeýle buýurýar: «Allahyň hyjaby nudur». Ýagny, siziň bilen Onuň arasynda bir nur bardyr. Siz nur bilen muhatsyňz – gurşalansyňz. Bu ýerde başga bir çuňluk bar! Ýene-de muhat diýýäriz, emma syatlary bilen, başga bir zat bilen däl. Syatlary ne gaýrydyr, ne-de Özüdir...

Uluhyýete degişli meselelere aralaşdygymyzça mesele çuňlaşýar, agyrlaşýar we aşagyndan çykmaýaly bir ýagdaý döreyär.

Netije hökmünde şuny aýtmak bolar. Allah (j.j.) görülmez. Hijaby nudur Onuň. Siz görseňiz – nury görersiňiz.

Meselem, Nebs-i emmaräniň – ynsany erbetlige itekleyän nebsiň, syrlaryna aralaşmaga çalşan wagtyňz gyzyl bir nur görersiňiz, nebs-i lewwamä geleňizde mawy we nebs-i mütmännä – (Allaha ýakynlaşdyrýan iň güzel ahlak, erbetlikden daşlaşyp, rahatlyga, ýagşylyga, durnuklylyga ýeten nebse) ýeteninizde ýaşyl bir nur görersiňiz. Soňra bir derejä göterlersiňiz ol ýerde gören nuruňzyň reňkini aýdyp-düşündirip bilmersiňiz. Bular ählullahyň (Allah dostlarynyň) göz ýetirip biljekleridir we ol diňe wyždanyň gazanan tejribeleri bilen ösüp kemala geler.

Bir pikiri bermek üçin meseläni düşündirmäge bu reňkler bilen girdim we bulary dykgatyňza hödürledim. Bu esasda siziň görüp biljegiňiz diňe, Jenaby Hakyň nurunyň kölegesiniň kölegesinden ybarat boljakdyr. Bu sebäpdelenem ýene görenlerden saýlmajaksyňz.

Indi bolsa, meseläni üçünji tarapyndan öwreneliň. Ybraýym Hakky hezretleri diýyär:

«Tapylmaz Rabbimiň garşylygy, deňdeşi we meňzeşi älemde we şekilden päkdir, mukaddesdir Tagalallah».

Ilkinji nobatda Rabbimiziň garşylygy ýokdur. Bu örän möhüm aýratynlykdyr. Bir zadyň garşylygy bar bolsa ol görlüp bilner. Ýagny sen ysygy görýärsiň, çünkü onuň garşylygy garaňkylyk bar. Şeýle hem her dürli uzynlyklar hakynda aýdyp bolar. Meselem, bu iki metr, bu bolsa üç... Garşylygy bolany üçin olar tertibe salnyp bilner.

Allahyň ne garşylygy, ne-de deňdeşi bardyr. Şonuň üçin garaňkylygyň ysygy görkezişi ýaly ol hem garşylygy bilen görünsin.

Şeýle hem meselä fizikanyň nukdaý nazaryndan seredeliň. Ynsan şu öňüne serlen kewn-u mekanyň näçesinden näçesini görýärkä? Görýän zatlaryňz hakynda heý belli bir san aýdyp bilermisiňiz? Meselem, pikir edip göreliň, görüp biljek zatlarymyzdan milliard esse milliard barlyk şu älem sergisinde biziň nazarymyza goýlupdyr we «Baş üstüne, ybrat alyň, Ýaradany alkyşlaň» diýlipdir. Herhal, nazarymyza hödürhlenen zatlaryň milliondan başisini görýäris we galanlaryny hatda tanamaýarysam. Hawa, diňe belli bir ölçegdäki, belli bir yşyk tolkunlarynyň içinde bolanlaryny görýäris. Bu ýagdaýda, ünsüñizi çekmek isleýarin: «Men näme üçin Allahy görmeýarin?» diýen bir ynsan millionda başisini görýän darajyk älemin arasyna tutuş kewn-i mekany dolandyryan Allahy görmek isleýär. Nähili dar düşunjelilik.

Hawa, älem kitabynyň meseleleriniň garşysynda müň dürli kelle agyrdan Ony görüp biler. Beýik nebi Hezreti Musa we nebiler nebisi Hezreti Muhammet (s.a.w.) öz ýagdaýlaryna görä şübhesisiz Ony görer. Beýlekiler hem özlerine görä... Bu ýerde gözleg edene, pikir öwürene sylag-serpaý bardyr. Ahyretde beg, soltan bolmak isleýänler bu dünýäde aňlaryny we kalplaryny täzeläp, has dogrusy, o ýerde pikir we ruh taýdan belende göterilenlere gelişjek şekilde Allahy görmek we eşitmek üçin bu ýerde kalp we ruhlary bilen ýaşarlar, eden ýagşylyklary bilen belende göterilerler, bir gowa suw bilen o ýere gitmezler, bir umman

äkiderler ötelere... Elbetde, başardyklaryça. Zaýyf bir hadysda – käbirleri (mewzu) ýalan diýip saýýar – Ybraýym Hakky zaýyfdygyna bakman ony terjime edipdir.

«Sygmaryn diýdi hak, ýere, asmana,
Hazynadygy bilindi, bu köňül magdanynda»

Jahanlar azamatynyň ýanynda zerrelerçe-de bolmaýan ol Biribar lutufkärdir, her müminiň kalbynda hazyna bolup bilner we Onuň duýgularyny doly kanagatlandyrmagá wesile bolar!..

Her zadyň doğrusyny ol biler. Edebi makalalar